

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING RUHIY RIVOJLANISHI QONUNIYATLARI

Xonbabayeva Madinabonu Asqarjon Qizi

Qo'qon Davlat Pedagogika Instituti O'qituvchisi

Odiljonova Saminaxon Oybek Qizi

Rustamova Feruzabonu Azizjon Qizi

Yo'ldosheva Layloxon Jaxbarali Qizi

Qo'qon Davlat Pedagogika Institute Talabalari

Annotatsia: ushbu maqola eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ruhiy xususiyatlari, shu bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borgan olimlarning qarashlari va ular tomonidan ishlab chiqilgan tasniflarni yoritishga qaratilgan.

Kalit so'z: ruhiy rivojlanaish, diagnostika, psixik jarayon, audiometriya, tasnif, gers.

Аннотация: Целью данной статьи является освещение психических особенностей детей с нарушением слуха, взглядов ученых, проводивших научные исследования по этому поводу, и разработанных ими классификаций.

Ключевые слова: психическое развитие, диагностика, психический процесс, аудиометрия, классификация, герс.

Annotatsion: this article aims to highlight the mental characteristics of children with hearing impairment, the views of scientists who have conducted scientific research on this, and the classifications developed by them.

Key words: mental development, diagnosis, mental process, audiometry, classification, gers.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan shaxslar ruhiy xususiyatlar XIX asr o'rtalaridanoq pedagog va vrach-psixologlar e'tiborini o'z iga jalb etib kelgan. V.I.Fleri, F.A.Ostrogradskiy, I.M.Logovskiy, F.A.Rau kabi olimlarning pedagogik faoliyati va tadqiqotlari surdopsixologiyaning rivojiga katta qissa qo'shgan. Ularning ilmiy ishlarida eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ruhiy xususiyatlarini kuzatish va aniqlashga doir fikrlar beriladi. Xususan, V.I. Fleri

eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar qarakat ko'nikmalar xususiyatlarini ta'riflab, no to'g'ri koordinasiya, qarakatlarning ishonchsizligi kuzatilishini ta'kidlaydi

Eshitish buzilishlari bolalarda turli infeksiyon kasalliklar oqibatida yuzaga keladi. Meningit, skormotika, otit, gripp kasalliklarini infeksiyon-yuqumli kasalliklar qatoriga kiritish mumkin. Eshitish buzilishlari ichki, o'rta, tashqi quloqlarni shikastlanishi natijasida yuzaga keladi. Ichki quloq va quloq nervi shikastlangan bo'lsa, ko'p holatlarda karlik, agar o'rta quloq shikastlangan bo'lsa eshitish pasayishi kuzatiladi. Maktab davrida ovoz tassurotlarining yuqori chastotasi ham eshitishning yuqori chastotasi ham eshitish qobiliyatini pasayishiga olib kelishi mumkin.

Bolada eshitish nuqsoni yuzaga kelishga xomiladorlikni noqulay davom etishi, onaning virusli kasalliklari ham muhim rol o'ynaydi (qizamiq, grip). Eshitish buzilishi sabablari eshitish sezgilarini tuqma deformatsiyasi, eshitish nervining atrofi, ximik zaxarlanish, tuqish davridagi travmalar, mexanik travmalar, kuchli ovoz ta'sirotlarining akustik ta'siroti bo'lishi mumkin. Eshitish buzilish o'rta quloqni o'tkir shamollashi oqibatida yuzaga kelishi mumkin. Eshitishning qat'iy buzilishi burun va qalqum (adenoid, xronik shamollashish) kasalliklari natijasida ham kuzatiladi. Bu kasalliklar chaqaloqlik choqida jiddiy xavf soladi. Eshitish pasayishiga ta'sir qiluvchi omillar orasida ototopsik preparatlar asosan antibiotiklar muhim o'ringa egadir. Eshituv funksiyasi buzilishi asosan chaqaloqlik davrida ko'p uchraydi.

L.V.Neylan (1959) eshitish buzilishlari 70 %i bolaning 2-3 Yoshlarda kuzatilishini e'tirof etib o'tadi. Bola hayotining keyingi yillarida eshitishni pasayishi kam kuzatiladi.

Eshitishni buzilishlari yuzaga kelishda kasbiy omillar ham katta ahamiyatga ega. Karlar oilasida eshituvchilar oilasiga qaraganda ko'p miqdorda kar bola tuqiladi. Shuningdek yaqin qarindoshlar nikoqida va er-xotin Yoshi o'rtasida katta farq ham eshitish buzilishlariga sabab bo'lishi mumkin. Aroqxo'r ota-onalar, kensok kasalligi turli xromasomali kasalligi mavjud oilalar (uchuvchi va suvga shunquvchilar)da ham eshitishda nuqsoni mavjud bolalar tuqilishi kuzatiladi.

Chet el va rus statistik ma'lumotlari ko'rsatishicha, eshitishda nuqsoni mavjud bolalar soni oshmoqda. Turli mamlakatlarda o'tkazilayotgan tadqiqotlarga ko'ra, er yuzi aqolisini 4-6 %i eshitishda nuqsonga ega bo'lib, jismoniy muloqotga eqtiyoj sezadi. Bularda 2% ikki tomonlama eshitish pasayiga

ega bo‘lib, s o‘z lashuv nutqini 3 metrdan s o‘z lashuv nutqini idrok etadi, 4 % esa bir tomonlama karlikka egadir.

Eshitishda nuqsoni mavjud bolalar ruhiy rivojlanish xususiyatlarini to‘g‘ri tushunish uchun ularga o‘z vaqtida tashxis qo‘yish, ta’lim-tarbiyani muassasasini tanlash, bu jarayonni tashkil etishda bu bolalarning tasnifi muhim o‘rin tutadi.

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan shaxslarning tasnifi surdopedagog va doktorlarni doimo qiziqtirib kelgan. Bizning mamlakatimizda L.V.Neyman (1961) tomonidan taklif etilgan tasnif keng tarqalgan.

Agar eshitish buzilishi s o‘z lashuv nutqiga taaluqli chastotalar diapozomida (500 dan 1500 Gts) tarqalsa, uni idrok etishi amalga oshmaydi. Agar eshitish buzilishi 100 dB dan ortsa, karlik yuzaga keladi, qisman eshitish buzilsa nuqson 15 dB dan 80 dB gacha darajada namoyon bo‘ladi. Ushbu tasnifga ko‘ra zaif eshituvchilarning 3 guruhi tavsiflanadi. Eshitish qoldiqi saqlanganligi darajasiga ko‘ra 4 guruhga tasniflanadi: (125 dan 2000 Gts, 125 dan 1000 Gts gacha, 125 dan 500 Gts gacha, 125 dan 250 Gts gacha).

Pedagogik tasnif Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’limiga turli yondashuvlarni asoslaydi. Bizning mamlakatimizda R.M.Boskisning psixopedagogik tasnifi muhim o‘ringa ega. Uning asosida L.S.Vo‘gotskiyning ruhiy funksiyalar ta’limoti yotadi. Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar rivojlanishning o‘z iga xosligi o‘z ida namoyon etuvchi yangi ko‘rsatkichlarni ko‘rsatdi. Eshitishni qo‘yish darajasi eshitish buzilishini yuzaga kelish vaqti, nutqni rivojlanish darajasi ko‘rsatilgan ko‘rsatkichlarga boqliq holda quyidagi guruhlarni tasniflaydi:

I – eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar. – Bu guruhga kiruvchi bolalar nutqini tabiiy idrok etolmaydilar uni mustaqil egallay olmaydi. Ular ko‘ruv (labdan o‘qish) va eshituv ko‘ruv (Tovush kuchaytirish apparati yordamida) orqali maxsus ta’lim jarayonida s o‘z lashuv nutqini idrok etadi.

II – kech kar bo‘lgan bolalar (nutqi mavjud bolalar) – ularda eshitish buzilishi turli darajada tuzilgan, nutqi turli darajada saqlanganligi kuzatiladi. Lekin maxsus tashkil etilgan ta’limsiz mavjud nutq qo‘yish ketishi mumkin. Bu bolalar s o‘z lashuv , muloqot malakasiga ega bo‘ladilar. Ular uchun s o‘z lashuv nutqini ko‘ruv va eshituv idrokining malakalari shakllantirish muhimdir. Tafakkurni rivojlantirish ma’lum darajada eshituvchi bolalar tafakkurini rivojlanishi bilan o‘xshash dir. Bu o‘xshash lik nutqiy luqat hamda atrof muqit, voqea-qodisalarini s o‘z da ifodalash darajasiga ko‘ra bo‘ladi.

III – zaif eshituvchi bolalar. Eshitish darajasiga ko‘ra bu bolalar ma‘lum darajada nutqni mustaqil egallashlari mumkin, lekin ularda talaffuz nuqsonlari uchraydi. Nutqni ko‘ruv orqali idrok etish eshitish buzilish darajasiga ko‘ra bo‘ladi.

Psixo-pedagogik tasnif asosida eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarni tabaqali maxsus ta‘limi amalga oshadi. Bolani u Yoki bu o‘quv muassasasiga yo‘naltirishda bolani nutqiy rivojlanishi va eshitish buzilishi darajasi qisobga olinishi lozim.

Chunonchi, zaif eshituvchi bolalar, kech kar bo‘lgan bolalar, nutqiy rivojlanish mavjud eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar zaif eshituvchi bolalar maxsus maktabida ta‘lim oladilar.

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning ruhiy rivojlanishi tashqi olam bilan aloqa sharoitida amalga oshuvchi rivojlanishning o‘ziga xos yo‘li idir. Ko‘pincha eshituv analizatorining funksiyasi buzulganligi eshituv bilan boqliq bir qator funksiyalarni to‘liq rivojlanmasligiga olib keladi. Xususiy ruhiy rivojlanishini buzulishi kar va zaif eshituvchi bolaning ruhiy rivojlanishini tormozlaydi. Defitsator tipda larxik kordinasiya va funksional aloqalarning buzulishi kuzatiladi. Bu qisqa saqlanilgan tizimda perseptivtizimlarni rivojlanmaganligida namoyon bo‘ladi.

Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning ruhiy rivojlanishi eshituvchi bolalarning ruhiy rivojlanishi qonun-qoidalariga bo‘ysunadi. Bu umumiy qonunqoidalar quyidagi qoidalar bilan xarakterlanadi:

Surdopsixologiyada bolaning ruhiy rivojlanishida biologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro aloqadorligi ta‘limoti muxim o‘ringa ega. Biologik omillarga nerv tizimining xususiyati temperament tiplari, qobiliyat kiradi. Bolaning tuqulishgacha xayotida – xomila davridagi bosqichni davom etishi ona kasalligi, u qabul qilgan dorilar, tuqish travmalari xam biologik omil turkumiga kiradi. Ijtimoiy omillar bola yashab, rivojlanayotgan jamiyat-siyosat, ideologiya tipi, madaniyat, fan va san‘at rivojlanish darajasidir. Ijtimoiy muxit shu jamiyatdan qabul qilingan ta‘lim-tarbiya tizimini belgilari, inson rivojlanishining manbai sanaladi. Ijtimoiy tajribani egallash passiv idrok etish bilan emas, balki faol formada faoliyatning turli k o‘rinishlari- o‘yin, muloqot, mexnat, bilim olishda namoyon bo‘ladi. Bolalar bu tajribani kattalar yordamida egallaydilar.

Eshitishning buzulishi biologik omillar, asosida tuquruq patalogiyasi, ximik zararlanish asosida amalga oshishi mumkin. Bolalik davrining xususiyatlari kattalarga nisbatan miya strukturasi to‘liqsizligi, ruhiyat komponentlarini

shakllanmaganligi, nerv tizimining plastikligi va kompensasiyaga moyilligi bilan asoslanadi. Eshitishni buzulishida kompensasiya rolini ijtimoiy omillar – oilaviy tarbiya, emosional tarbiya, ota – onaning ta’limi darajasi, ularni mutaxassislar bilan munosabati, korreksion ishdagi ishtiroki katta ahamiyatga ega.

Barcha bolalarni ruhiy rivojlanishidagi umumiy qonuniyat uni vaqt bo‘yicha tashkillashtirish qisoblanadi: bola xayotining turli bosqichlarida o‘z garuvchi ritmi shakllanish xususiyatlari bilan belgilanuvchi mazmun bolaning ta’lim tarbiyasi jarayoni xisoblanadi. Ruhiy rivojlanishni bir bosqichidan ikkinchisiga o‘tishi ruhiy komponentlarini chuqur shakllanishi, psixologik davr-ontogenizmning o‘z iga xosligi o‘z ida namoyon qiladi.

Bolalar ruhiy rivojlanishi qayot bosqichida miyaning faol shakllanishi bilan asoslanadi.

Bir Yoshdan ikkinchisiga o‘tishda funksional aloqalarning murakkabligi kuzatiladi. Shuning uchun Yosh davri turli pedagogik ta’sirlarga yuqori ta’sirchanligi bilan xarakterlanadi. Bu bosqichlar senzitiv deb nomlanadi. har bir Yosh davrida aloqa va munosabatlar, psixik funksiyalar qayta qurulishi amalga oshiriladi.

Senzitiv bosqichlar mavjudligi, endi shakllanayotgan ruhiy funksiyalarga ta’lim ta’siri kuchli bo‘lishi bilan xarakterlanadi. Nutqni rivojlanishidagi senzitiv bosqichning senzitiv bosqichi (Yoshdan 3 Yoshgacha) eshitishda nuqsoni mavjud bolalarni ruhiy korreksiyasida muxim o‘rin tutadi.

qonuniyat- L.S.Vigotsnikni bolalar rivojlanishidagi metomerafaza xaqida ta’limotidir. Bola psixikasi xar bir Yosh etapida o‘z iga xosdir, bu bola rivojlanishdagi integrasion jarayonlar funksional munosabatlar natijasi o‘laroq maydonga chiqadi. Evalyusiya va Invalyusiya jarayonini birlashishi yangi bosqichda oldingi bosqichdagilarni yangilanishi Yoki mavjud bo‘lmasligini asoslaydi.

qonuniyat- yuqori ruhiy funksiyalarni rivojlantirish sanaladi. Bu boshqa odamlar, kattalar bilan xamkorlik shakli sifatida namoyon bo‘lib, asta – sekin bolaning ichki funksiyasiga aylanib boradi. yuqori ruhiy funksiyalar-murakkab tuzilmalar bo‘lib, kelib chiqishiga ko‘ra ijtimoiy xodisadir. Ular maxsus tashkil etilgan vositalar bilan jamiyatni tarixiy rivojlanishi bosqichida shakllanib boradi.

ADABIYOTLAR

1. Xanbabayev, Shohrubbek. "Bo'lajak pedagog-psixologlarni ma'naviy-ruhiy tarbiya faoliyatiga tayyorlashning ijtimoiy pedagogik zarurati." *O'zMU xabarlari-BECTHIK HVY3* (2022).
2. Dilshodjon o'g'li, Khonbabaev Shoxruxbek. "THE SOCIO-PEDAGOGICAL NECESSITY OF PREPARING FUTURE PEDAGOGS-PSYCHOLOGISTS FOR SPIRITUAL, SPIRITUAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 1525-1529.
3. Xonbabayev, Shoxruxbek. "BO'LAJAK PEDAGOG-PSIXOLOGLARNI MA'NAVIY TARBIYA FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK ZARURIYATI." *Наука и инновация* 1.11 (2023): 49-51.
4. Daughter, Musayeva Farangiz Norbek. "Laws of mental development of children with hearing impairment." *Science Promotion* 1.1 (2023): 36-43.
5. QIZI, XONBABAYEVA MADINABONU ASQARJON. "Kasbiy faoliyatda zamonaviy logopedni kompetentligini rivojlantirish yo'llari." *International Conference on Developments in Education Hosted from Delhi, India*. Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan, 2023.
6. Xonbabayeva, Madinabonu, and Mohigul Fayzimatova. "MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA UCHRAYDIGAN DISLALIYA NUQSONINING BARTARAF ETISH USULLARI." *Development of pedagogical technologies in modern sciences* 2.6 (2023): 39-42.
7. QIZI, XONBABAYEVA MADINABONU ASQARJON. "THE IMPORTANCE OF USING FAIRY TALE THERAPY IN THE PRIMARY CLASSES OF A SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTION." *Scienceweb academic papers collection* (2023).
8. Xonbabayeva, Madinabonu. "NUTQ BUZILISHI BO'LGAN BOLALAR UCHUN IKKI TILLI TA'LIM ASOSLARI." *Наука и инновация* 1.4 (2023): 231-234.
9. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan, and Vakhobova Munirakhan Sadirdinovna. "PECULIARITIES OF SPEECH OF CHILDREN WITH MOTOR ALALIA SPEECH DISORDER." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 851-858.
10. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan, and Akhmedova Vazirakhan. "EFFECTIVE ORGANIZATION OF CORRECTIONAL-LOGOPEDIC

- WORK IN CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY." Open Access Repository 4.3 (2023): 134-141.
11. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "Importance of didactic games in speech development of mentally retarded children." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.11 (2022): 20-23.
 12. Shuxratovich, Maxmudov Xurshid. "Socio-Psychological Of Children With Speech Impairment Adaptation Features." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 243-248.
 13. Umarova, S. M. "Protecting the Environment of Uzbekistan from Environmental." *Emergencies Journal of New Century Innovations* 3.4: 130-135.
 14. Umarova, Saboxon Minovarovna, and Xurshida Murodova. "DUDUQLANISHNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA OLDINI OLISH." *Интернаука* 4-3 (2020): 57-58.
 15. Muhammadjonova, Dilafruz. "ISSUES OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF TEACHING WEAK HEARING CHILDREN TO WRITE." *Science promotion* (2023).
 16. Muhammadjonova, Dilafruz. "SPEECH DEVELOPMENT OF DEAF CHILDREN." *GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ)* (2023).
 17. Ibragimovna, Turg'unboyeva Zulxumor. "ZAIF ESHITUVCHI O'QUVCHILARNI NUTQIY SIFATLARINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI." *Science Promotion* 1.2 (2023): 131-138.
 18. Hatamjon o'g'li, Haydarov Islomjon. "EDUCATION OF STUDENTS WITH HEARING DEFECTS THROUGH SCIENCE LESSONS DEVELOPMENT OF SPEECH AND THINKING." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 837-844.
 19. Sabirovna, Shermatova Yaqutxon. "KUYISHDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO'RSATISH ASOSLARI." *ILMIY TADQIQOTLAR VA JAMIYAT MUAMMOLARI* 1.2 (2023): 12-17.
 20. Rakhimovna, Teshaboeva Feruza. "IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THE MODULE" *SPECIAL METHODS OF TEACHING THE MOTHER TONGUE*" IN HIGHER EDUCATION AS A PEDAGOGICAL, METHODOLOGICAL PROBLEM."
 21. Rakhimovna, Teshaboeva Feruza. "USE OF ADVANCED FOREIGN EXPERIENCES IN COMPETITIVE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN UZBEKISTAN." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.5 (2023): 209-214.

22. Maxmudova, Madinaxon, and Babayeva Azizabonu. "RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR LUG'ATINING PSIXIK RIVOJLANISH BILAN BOG'LIQLIGI." Conference Zone. 2022.
23. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan. "PECULIARITIES OF WORKING WITH CHILDREN WITH MENTALLY RELATED IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION." (2023).
24. Madinakhan, Makhmudova, and Abdukhakimova Zumradkhan. "WAYS OF FORMING THE READINESS OF CHILDREN WITH UNDERDEVELOPED SPEECH FOR WRITTEN SPEECH." (2023).
25. Sadikovna, Rakhimova Khurshidahon. "Objectives and tasks of cochlear implantation." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 12.4 (2022): 671-675.
26. Sodiqovna, Rakhimova Khurshidahon. "Preparation of preschool children with cochlear implants for independent learning." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 8.8 (2020): 159-161.
27. Sodiqovna, Rakhimova Khurshidahon. "Use Of Innovative Technologies In The Formation Of Speech Skills In Children With Hearing Disabilities." *Euro-Asia Conferences*. Vol. 1. No. 1. 2021.
28. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon. "COCHLEAR IMPLANTATION: AN INNOVATION IN THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY, MEDICINE, DEAF PEDAGOGY AND SPEECH THERAPY." *Open Access Repository* 4.2 (2023): 321-330.
29. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon, and Rustamova Feruzabanu. "CONTRIBUTION OF CHARLES MIKHAIL EPE TO THE EDUCATION OF DEAF CHILDREN." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.3 (2023): 563-566.
30. O'ghiloy, Rakhimova Khurshidakhon Sadikovna Kurbanuva. "CHILDREN WITH LOCAL MOVEMENT DEFECTS." *Confrencea* 3.03 (2023): 226-230.
31. Raximova, Xurshidaxon. "NATIONAL AND FOREIGN ADVANCED TRENDS IN HIGHER EDUCATION EFFICIENCY IMPROVEMENT." *JOURNAL OF NORTHEASTERN UNIVERSITY* (2022).
32. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Tahirova Mahliyo. "Ways To Increase The Vocabulary Of Mentally Retarded Children Of Preschool Age Based On Plot Role-Playing Games." *International Journal of Early Childhood Special Education* 15.2 (2023).

33. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Isodullayeva Iqboloy. "PHYSIOLOGICAL FOUNDATIONS OF SPEECH ACTIVITY." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 765-771.
34. Эркабоева, Нигора, et al. "Педагогик маҳорат: схема ва расмларда." *Т.: "Наврӯз"* (2012).
35. Erkaboeva, N., et al. "Pedagogical skills: in diagrams and pictures: Methodical manual." *Tashkent: TDPU named after Nizami* 14 (2012).
36. Эркабоева, Нигора Шерматовна. "ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ УЗБЕКСКИХ СЕМЕЙ." *Ученый XXI века* 4-1 (2016).
37. Sadikovna, PhD Rakhimova Khurshidakhan, and Sharafuddinova Zuhra. "FORMATION OF MATHEMATICAL CONCEPTS OF CHILDREN WITH HEARING DEFECT USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES." (2023).
38. Komiljon, Raximova Xurshidaxon Sadikovna Sattarova Kamola. "PEDAGOGICAL AND EDUCATIONAL SYSTEM OF EDWARD SEGEN IN SPECIAL PEDAGOGY." *Confrencea* 3.03 (2023): 63-67.
39. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhan. "CORRECTIONAL AND PEDAGOGICAL WORK SYSTEM OF AUDITORY-SPEECH REHABILITATION OF CHILDREN WITH COCHLEAR IMPLANTS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.6 (2022).

